

ПОЛЬСЬКА поліція постійно тримала в полі зору "Козацькі могили", не без підстав побоюючись, що вони здатні служити активізації національно-визвольного руху українського народу.

Один з архівних документів, що знаходиться в Рівненському обласному архіві, сповіщає:

"Оглядні 30 червня 1932 року за участю місцевого духовенства і навколишнього населення було відсвятковано день битви під Берестечком на так звані "Козацькі могилах".

Наступного дня рано-вранці до "Козацьких могил" почало прибувати населення Дубенського, Рівненського, Кременецького, Луцького і Горохівського повітів, а також з території Східної Галичини. У святкуванні взяло участь більше п'яти тисяч чоловік.

Під час служби невідомою особою, з балкона Георгіївської церкви було викинуто 30 листівок ОУН, які були загорнуті в пакунок. Вони впали на стіл, на якому продавались свічки. Поліцейський Ян Сорока вилучив листівки. Та текст їх зберігся понині.

"Український народ!"

Минає вже три сотні літ, як на полях під Берестечком розігралось одна з важливих подій в історії українського народу. В 1651 р. похідні козацькі полки гетьмана Б.Хмельницького зрадив під Берестечком хан і в нерівному бою з навалом поляків полягли завзяті запорожці.

Берестечко — це кривава, болочка наука. Берестечко — це свідок підступу і зради наїзників. Берестечко — це дороговказ українському народові. Ніколи і ні в чому не числити на чужу поміч, не шукати собі союзу із своїми ворогами, а тільки надіятись на власні

сили, на сили українського народу!

Сьогодні тобі, українській народо, не осталося нічого, хіба ось ці могили, засіяні благородними трупами своїх батьків, зрошені кров'ю і потом покоління.

Сьогодні ти, українській народо, розділений на чотири частини, обезсилений і ограблений, мусиш тягнути ярмо наїздників, сьогодні ти

і могутній Українській державі.

Хай живе безпощадна

боротьба з наїзниками!

Геть з незалежними ляхами!

Геть з Москвою,

більшовиками

і їх наймитами —

комуністами-селярбами!

Геть

з комуністами-мазурами!

Слава українським героям!

Хай живе українська

ДО 350-РІЧЧЯ БЕРЕСТЕЦЬКОЇ БИТВИ

ДУХ НЕПОКОРИ Й ВОЛЕЛЮБНОСТІ

ПРО МАСОВІ ПОХОДИ НА "КОЗАЦЬКІ МОГИЛИ" В ДЕВ'ЯТУ П'ЯТНИЦЮ ПІСЛЯ ВЕЛІКОДНЯ В 30-І РОКИ

є батоном-наймитом в польських панів та московських комісарів.

Але й сьогодні тобі треба пригадати, що не говік тобі рабом бути, в темноті сидіти, синам-нащадкам славних заporожців.

Ось ці могили Берестечка, Полтави, Крут, Чорткова і Бару кличуть тебе, український народо, до нового вільного життя, кличуть сповнити їхні заповіді, здобути Самостійну, Соборну і могутню Українську державу.

Українській народо!

Не дай водити себе манівцями всяким запродавцям і польським заушникам з-під стягу Волинського Українського націоналізму. Геть наїзників-колоністів і подібних дармоїдів. Не дай звести себе агентам червоної москви, комуністам, селярбам і угорцям з правдивого шляху до Волі. Досить підступу і зради. Тільки власними силами і з вірою в них здобудеш Ти, український народо, свою незалежність і по своїй уподобі будеш будувати своє життя в Самостійній Соборній

національній революції! Хай живе Самостійна Соборна Українська держава!

Червень 1932 р.

Організація

Українських націоналістів".

16 червня 1933 року з ініціативи протилітального товариства "Відродження" зі Львова організовано свято на "Козацьких могилах", у якому взяло участь 7 тисяч чоловік. Про це збереглося свідчення того часу:

"Це мала бути велика прогулка. Малось на увазі при цій нагоді гідно і величаво віддати поклін героям, що полягли під Берестечком. На свято вибиралась сила-силенька української молоді не лише з Волині, але й з Галичини. Заповідав великий здвиг народу, який мав бути справжньою національною маніфестацією. Частина учасників цієї прогулки пішки й роверами вже були вирушили в ту подорож. І раптом, як грім з ясного неба, на парках міст і сіл цілої Волині дня 13 ц.р. появилася забороною волинського воеводи брати участь у тому святі під загро-

зою суворой карі" (газета "Волинська неділя", 2 липня 1933 р.).

Під час богослужіння було розкидано листівки, писані українською мовою. Поліція у зв'язку з цим затримала Степана та Мілетія Борщів, Герорія Германа — жителів Бродів. У листівках говорилося:

"Український народо!

Не великих просторах наших земель і ген Чорним мо-

гуна. Вочи благословляють нас на нашу боротьбу. І прийдемо ще, але зі зброєю в руках. Прийдемо справити лорогом Жовті Води, Корсунь і Конотоп. І вернуться тоді часи княжої і козацької слави. Вернуться ще раз 1917 і 1918 р.р. Задрожать у своїх основах Варшава й Москва. З боротьби й крові героїв воскресне знову Самостійна і могутня Українська держава,

лась з пропроносцями. Нерідко вони повертались додому в порізнаних і закрявлених сорочках. Але наступного року на Дев'яту п'ятницю все повторювалось".

Про діяльність польської поліції в районі "Козацьких могил" розповідає учасник траурних торжеств на Берестецькому полі Григорій Краснокевич у своїх спогадах, вміщених у збірку волинознавства "Літопис Волині", що виходить у Вінниці (№15, 1988, с. 74):

"В той час прибула з різних постерунків у більшій кількості мундрована й тайна поліція. Блискавицею з'явилась й кінна мундрована поліція та стала перешкоджати на всіх шляхах доступу до "Козацьких могил" і до храму-пантеону. Кілька возів з содовою водою й різними дитячими забавками та цукерками разом з жидями-продавцями кинулись назустріч мандруючим, утікаючи з майдану урочистостей. Питаєте, що сталося? Відповідають: страшно там бути... Сьогоднішній день віщує щось нещасливе.

Та ми йдемо далі. Хвилини напруження. Ніхто на те не звертає уваги, а в повітрі — ніби перед бурею.

(Закінчення на 4-й стор.)

**(Закінчення.
Початок на 2-й стор.)**

Але... але поліція відчула, що з такою масою народу в такім святковім піднесенні й самовпевненості небезпечно щось починати, і стала помалу зникати".

Далі Красюкевич пише: "Від станиці до станиці на Волині стали приговорювати потаємно, що в ті часи польського панування урочисто відвідувати "Козацькі могили" під Берестечком і храм-пантеон забороняється. Надіємось, що зна-

йдеться який відважний отець духовний і відслужить на цих могилах панахиду. З нетерпінням всі чекали Дев'яту п'ятницю. Погода в ті дні була дуже гарна. Вся природа в квітах і безмежній зелені. Настрій у всіх українців святочний.

І вдруге я зі своїми побратимами вирушив пішки до "Козацьких могил" на Пляшеву. Перед нами 35 км віддалі до храму-пантеону. Раннім ранком ми перед Берестечком в цей знаменний день. І що ж ми бачимо.

День Дев'ятої п'ятниці 1933 р. був святковий, величавий, урочистий. Ніколи його не забуду. Море голів людських, постатей скупчилося біля храму-пантеону. Їх різнобарвна святочна ноша нагадувала мені великий сад, уквітчаний маковими квітами, рожами, трояндами і безліччю інших квітів. На кожному кроці чути патріотичні розмови з уст присутньої публіки.

По річці Пляшеві (Пляшівці) пливе човен, в нім чотири пари юнаків і юначок в національному одязі з терновими вінками в руках. Наблизилися уже до храму і, вишовши з човна, понесли вінки в склепи храму і положили їх на кістках лицарів-козаків, зібраних з терену минулого бою на багницьках, торфовищах ріки Пляшевої.

Година 10 ранку. З'являються великий хор і декілька священників, які відслужили заупокійну Літургію і Панахиду

йшов спокійно під оглядом "поліційної безпеки" з найжаченими багнетами".

Свідчення учасника урочистостей Миколи Сивіцького (журнал "Наша культура", Варшава, грудень 1967 р.): "Щороку в Дев'яту п'ятницю після Великодня поле Берестецької битви рясніло вишиванками, синіми, червоними та зеленими шароварами. На острівку Журавлиха ніде було

повіт, на підставі ст №ВРІ 9/35 про зборища, з метою утримання безпеки, спокою і громадського порядку,

Забороняю організацію будь-яких зібрань, скупчень та походів на "Козацькі могили". Усілякі порушення цієї заборони... карані будуть штрафом до 1000 злотих або арештом до 6 тижнів".

Незважаючи на заборону, люди йшли на "Козацькі моги-

готовку, складені на основі доносів агентів, є й листи, вилучені в арештованих молодих українських патріотів; є списки учасників походу, складені по повітах, летючки, відозви ОУН, директиви поліції.

В одній з них записано: "На підставі загальних спостережень з приводу урочистостей 16-17 червня на "Козацьких могилах", то урочистості становлять поважну небезпеку для панства польського та Волині і Малопольщі".

Поетеса Євгенія Лещук пише: "За Польщі" під час святкування українськими людьми Днів пам'яті козацької слави у Пляшеві на Дев'яту п'ятницю після Великодня польська поліція розганяла людей, біла їх нагайками, арештовувала і ув'язнювала в Березу Картузьку. Але, незважаючи на погрози, щороку на святкування під Берестечко їхали мої брати – Павло, Петро, Олексій зі своїми друзями з Квасова, Охлопова, Журавників, Сільця... Усі одягалися у вишиванки, на груди прищеплювали стрічечки, підперезувалися крайками, сідали вичищених, убраних у стрічки копей і вирушали з піснями. Повертались майже завжди побиті. Але на наступну весну знов їхали на свято".

Лише за одинадцять місяців 1935 року в селах Дубенського повіту, до якого входила Пляшева, було виявлено 525 відозв, плакатів і транспарантів, розповсюджених представниками різних політичних напрямків.

Понині живуть свідки тих тяжких днів, які скупчували і поліцейських нагайок, і штрафів, і каторг. Але пам'ять про героїв Берестечка жила завжди і житиме повік.

Юрій ЛОТОЦЬКИЙ,
завідуючий відділом Державного історико-меморіального архіву в місті Львові

ДУХ НЕПОКОРИ Й ВОЛЕЛЮБНОСТІ

голці власті. Йшли ентузіасти різних політичних угруповань на зустріч з однодумцями з різних куточків Волині, Полісся, Підляшшя, Галичини, стягувались усі інші, щоб "людей побачити і себе показати".

Пам'ятаю, десь в 1933 чи 1934 році наш похід затримала поліція в Вовковиях. Звернула і відпроваджувала назад, щоб ми часом не розбіглися. Проте вістка передувалась скоріше. Залишивши село позаду, ми побачили вершинки української молоді в вишиванках, які, об'їхавши містечко Козин, обминули справу польовими межами також Вовковій. Щоб не турбувати поліцію. Наші охоронці кинулись навздогін. Користаючи з цього, межами та лісовими просіками добрались ми щасливо до мети своєї подорожі. Тут вже народу було стільки, що поліція не відважувалась його розганяти".

Влада не змогла зупинити потік народу, що йшов поклонятись козацьким кісткам. Навіть було закрито доступ у Георгіївську церкву до останків козаків.

18 червня 1935 року волинський всеякоб Юзефський знову видав наказ, яким заборонив походи і маніфестації на "Козацькі могили": "Незважаючи на те, що духовна влада православної церкви відкликала усі урочистості, які відбуваються влітку на так званих "Козацьких могилах" коло села Пляшевої ріки Бе-

ли". Їх польська поліція ловила, катувала. Клуна жителя с.Пляшевої І.Балісевича була місцем тортури.

Польські власті на допомогу собі залучають керівництво Почаївської лаври. У документі від 4 лютого 1936 р. читаємо: "Його високопреподобію завідувачому Св. Георгіївському скитом о.архимандриту Мелетію.

Духовний Собор Лаври пропонує Вам застосувати нерадикальні заходи за спостереженням за всім тим, що відбувається на скиту в час перебування богомольців, щоб виключилась можливість до провокаційних виступів, подібних до тих, які були описані у Вашому рапорті від 21 січня ц.р. №14.

Член Собору, правитель справ архимандрит (підпис)",

У Державному архіві Волинської області на 79 аркушах зберігається інформація про щорічні походи молоді до Пляшевої, рапорти комендантів повітів Дубня, Рівного